

Přírodopisné motivy na českých komunálních vlajkách a praporech

IV. Vodní živočichové

Výskyt vodních živočichů na českých komunálních symbolech je v porovnání se suchozemskými savci, ptáky a rostlinstvem poměrně málo častý. Obvykle jde samozřejmě o různé druhy ryb žijících na území České republiky. Na vlajkách se však objevují také obojživelníci, částí jsou mlži, které na znaku a vlajce téměř vždy symbolizují zasvěcení místního kostela nebo kaple sv. Jakubovi Staršímu čili Většímu, jehož jedním z atributů jsou jejich schránky – lastury (mušle). Vzhledem k tomu, že znaky české a moravské šlechty ve srovnání s jinými obecnými figurami nenesou příliš často zpodobnění ryb a dalších vodních tvorů, mohou se autoři komunálních symbolů jen někdy nechat inspirovat vztahem vesnic, městysů, městeček a měst k bývalým feudálním vlastníkům.

Ryby

Největší počet vlajek s touto tematikou zdobí obecné figury, které však nejsou nijak přesně charakterizovány ani kresebně, ani svými druhovými názvy. Pro návrháře obecní symboliky je to výhodnější, mohou totiž rybu kreslit v jakékoli podobě a v rámci heraldických pravidel volit libovolně i barvu. Takových vlajek máme celkem 33, ale dalších téměř 50 vlajek nese na svých listech ryby konkrétní, jako jsou kapři, štiky atd., u nichž je vyobrazení jednoznačně dáno jejich názvem. Na vlajkách se objevují jak jednotlivé (obr. 1), tak ve dvojici (obr. 2) nebo dokonce trojici (obr. 3, 11 a 13). Figury ryb jsou převážně bílé nebo žluté, občas červené a jen výjimečně modré nebo zelené. Rybí ploutve bývají někdy heraldicky označovány jako „zbroj“, ovšem pro lepší srozumitelnost se častěji užívá běžný název „ploutve“. Pro laika je zajímavé, že některé ryby bývají kresleny heraldicky s červenými ploutvemi, jako např. modrý kapr na vlajce a znaku obce Bohuslavice v okrese Šumperk (obr. 4). Autor těchto obecních symbolů J. Louda vyjádřil figurou kapra z erbu předního moravského rodu Tunklů ze Zábřehu a z Brníčka původní majitele obce, kteří v tomto kraji již od 15. stol. budovali soustavu rybníků. Modrý zvlněný pruh při dolním okraji listu vlajky měl

představovat nejen tyto rybníky, ale též často se opakující zhoubné záplavy v minulosti. Je bohužel smutným paradoxem, že vlajka a znak byly Bohuslavicím uděleny v květnu 1997, tedy jen dva měsíce před tím, než byla obec opětovně zasažena snad největšími záplavami v celé své historii.

● Kapři a štiky

Z konkrétních druhů ryb se na obecních vlajkách setkáváme nejvíce s kaprem obecným (*Cyprinus carpio*), a to celkem ve 26 případech. Jeden z nejstarších kaprů v naší heraldice se objevil na starobylém erbu vymřelého vladyckého rodu Hodějovských z Hodějova. Ti jej podle dodatečně fabulované pověsti získali jako odměnu již ve 12. stol. při jednom italském tažení od krále Vladislava v bojích u Milána za přeplavání řeky při hledání brodu. Hodějovským kaprem na vlajce obce Řepice v okrese strakonickém připomněl její autor J. Tejkal v r. 2006 nejslavnějšího majitele obce, známého humanistu a královského místosudího Jana Hodějovského z Hodějova. Ale asi nejzajímavější kapr je zobrazen na vlajce obce Brníčko v okrese Šumperk (viz obr. 5) – bílý se žlutým obojkem. Na obecní vlajku se dostal na základě erbu výše uvedeného rodu Tunklů, kteří jako přídomek k titulu přijali právě název nedale-

kého hradu Brníčka, získaného do svého majetku v první polovině 15. stol. Kapra nese také vlajka obce Křižanovice v chrudimském okrese, kde připomíná místní údolní přehradu (obr. 6).

Co se týče četnosti výskytu, na druhém místě se objevuje štika obecná (*Esox lucius*), celkem ji nacházíme na 10 vlajkových listech. Z hlediska vexilologické konstrukce je čistě provedena vlajka města Litovle od R. Kepřta, která vychází ze starobylého městského znaku a zatím jako jediná zobrazuje společně kapra se štikou (viz obr. 7). Štiky bývají kresleny většinou bíle, jen ve dvou případech mají červenou barvu. Vlajku obce Litostrov v okrese Brno – venkov vyřešil zajímavě M. J. V. Pavlů, když červenou štikou položil přes kmen vykořeněného listnatého stromu (obr. 8). Podobně jako na zmíněné vlajky Bohuslavice a Brníčka byla také na vlajku obce Tetčice v okrese Brno – venkov (obr. 9) převzata rybí tematika z erbu dnes již vymřelé šlechty (rod Hechtů z Rosic, kteří měli ve znaku štiky a obec vlastnili od 15. stol.). Figury štiky a květu přetrvávaly jako symbol obce na pečetích až do poloviny 18. stol., a proto je autor návrhu I. Durec použil jako základní figuru na listu vlajky.

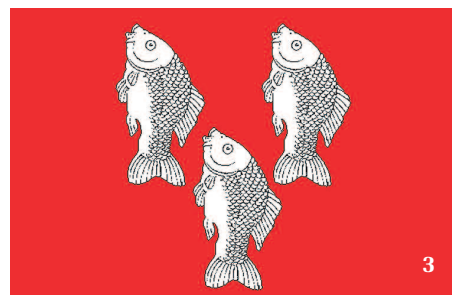
● Lososovité ryby

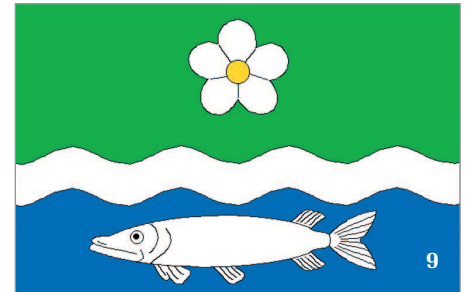
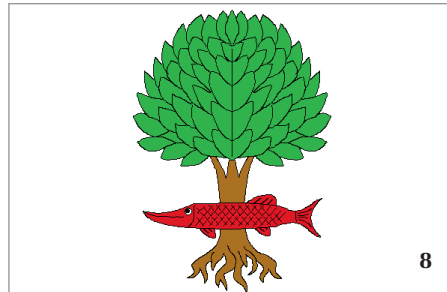
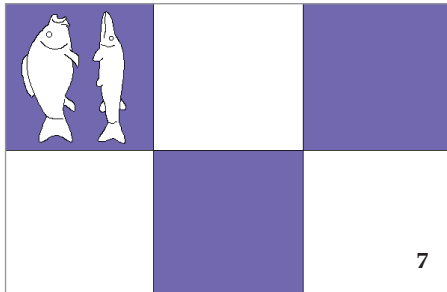
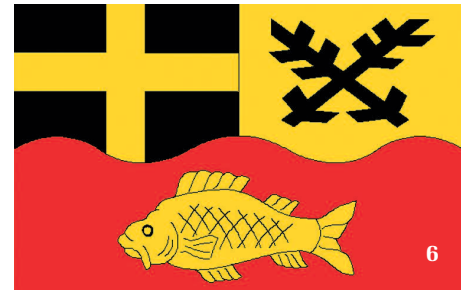
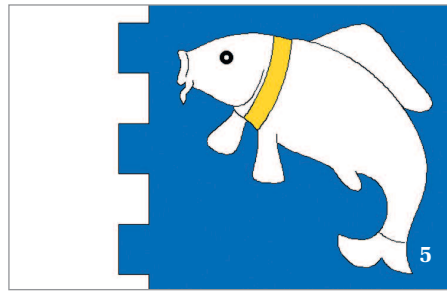
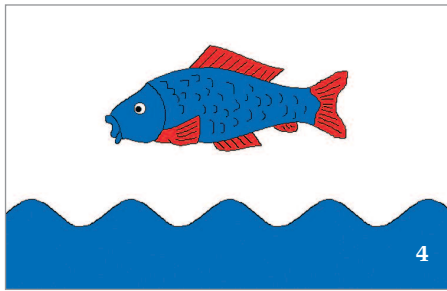
Losos obecný (*Salmo salar*), jehož výskyt v našich vodách od dob budování přehrad byl na dlouho přerušena a který se do Čech pomalu vrací až v současnosti (viz články J. Andresky v *Živě* 2010, 4: 178–182 a 6: 276–279), zdobí kupodivu dokonce čtyři obecní vlajky. Vesměs však nejde o vlajky spojené s výskytem lososů v českých zemích, ale o heraldickou figuru dvojice lososů převzatých z knížecího znaku Salmů, což byl původní mluvící znak (německy der Salm – losos) tohoto velmi rozvětveného rodu. Zmíněnou obecnou figuru nese také vlajka obce Lobodava v okrese Děčín (obr. 10) od J. Oulíka a obdobná figura je použita i na dalších dvou vlajkách, a to nejsevernější obce Olomouckého kraje Bílé Vody a obce Lobodice v přerovském okrese. Vlajka obce Záluží v okrese Litoměřice od S. Kasíka z r. 2009 nese červeného lososa a jako jediná představuje histo-

1 Hodějovský kapr na vlajce Týnce nad Sázavou, okres Benešov, udělené v r. 2003

2 Vlajka obce Velký Rybník, okres Pelhřimov, udělená v r. 2005. Symetrická dvojice ryb je provázena pěti hvězdami připomínajícími místní kapli zasvěcenou sv. Janu Nepomuckému.

3 Vlajka obce Čepí, okres Pardubice, udělená v r. 2002. Při konstrukci vlajky byly využity barvy pardubického znaku, bílá a červená.

rickou rybářskou místní tradici doloženou již od 14. stol.

Pstruh obecný (*Salmo trutta*) se objevuje pouze na dvou vlajkách, na tzv. mluvící vlajce a znaku obce Pstruží v okrese Frýdek–Místek od J. Tejkala z r. 1997 a také jako doplňující prvek na vlajce obce Horní Řasnice z libereckého okresu, kde uloveného pstruha drží ledňáček v zobáku (viz obr. 15 v Živě 2011, 3: 145–148).

V České republice existuje pouze jediná vlajka s lipanem podhorním (*Thymallus thymallus*), a to městská vlajka Aše v okrese Cheb (viz obr. 11). Na základě městského znaku, který prošel dlouhým vývojem a ustálil se až na počátku tohoto tisíciletí, ji po vexilologické stránce nakonec velice dobře vyřešil S. Kasík.

● Ostatní druhy ryb

Autoři návrhů vlajek a znaků s vodními tvory velice často kladou tyto figury na modrá pole představující přirozené prostředí, takže vlajkové listy působí někdy až příliš jednotvárně. Není tomu jinak ani s parnou obecnou (*Barbus barbus*), která se vyskytuje pouze na dvou modrých vlajkách. Od r. 2005 má obec Bulhary v okrese Břeclav dvě bílé překřížené parmy a zelená parma, dokonce položená přes vinný keř, je od r. 2001 na vlajce obce Pavlov rovněž z okresu Břeclav.

Jiné druhy menších ryb se v komunální symbolice objevují naprosto výjimečně. Bílého okouna s červenými ploutvemi podloženého opatskou berlou nese vlajka obce Urbanice v okrese Hradec Králové (obr. 12) od M. J. V. Pavlů. Okoun říční (*Perca fluviatilis*) se tu stal připomínkou dlouholetých majitelů obce, rytířů Nejedlých z Vysoké, kteří od r. 1538 nesli na

svém štítě okouna, zatímco berla odkazuje na původní klášterní vrchnost z nedalekých Opatovic. Obdobnou výjimkou je výskyt piskoře pruhované (*Misgurnus fossilis*) na vlajce obce Nedrahovice z okresu Příbram. Tato hadovitá ryba se na vlajku dostala také jako erbovní znamení vladků z Nedrahovic, kteří obec vlastnili od 15. stol. Pro úplnost třeba ještě připomenout, že se na vlajkovém listu obce Dolní Benešov, okres Opava, z r. 1996 objevila bílá plotice obecná (*Rutilus rutilus*), ovšem jen jako kořist v tlamě štiky. Vlajka s rybou, která se u nás vůbec nevyskytuje, patří obci Herink v okrese Praha – východ (viz obr. 13). Jde o mluvící symbol obce a herinci čili slanečky (tedy mořská ryba sled obecný – *Clupea harengus*) jsou na ní dokonce tři. První zmínka o obci pochází z r. 1422. Název obce tehdy asi nijak nesusouvisel s herinky, ale vznikl spíše podle jména místního původního usedlíka krejčího Heringa Pawlika, doloženého již v letech 1387–91.

Mezi ostatní ryby můžeme zahrnout též skutečný unikát – pravěkou rybu *Acrolepis gigas*, objevenou na katastru obce Žilov v okrese Plzeň – sever, která na základě návrhu J. Pelanta zdobí obecní vlajku od r. 2000 (obr. 14).

Obojživelníci

Žab je na vlajkových listech méně, jen čtyři, ale zato jde vždy o mluvící vlajky. Pyšně se jimi od r. 2005 obec Šabina v okrese Sokolov, Žabeň z okresu Frýdek–Místek (obr. 18), od r. 2003 obec Žabonosy v okrese Kolín a Žabovřesky z okresu česko-budějovického od r. 2007.

Krásně vybarveného mloka máme na jediné vlajce, a to obce Řetůvka z okresu

4 Heraldický kapr s červenou zbrojí na vlajce obce Bohuslavice, okres Šumperk, udělené v r. 1997

5 Kapr s obojkem ve skoku na vlajce obce erbu Tunklů z Brníčka na vlajce obce Brníčko v okrese Šumperk, udělené v r. 2003. Zubatý žerďový pruh připomíná nedalekou stejnojmennou hradní zříceninu.

6 Vlajka obce Křižanovice, okres Chrudim, udělená r. 2006. Zvlněný červený pruh se žlutým kaprem barevně představuje místní vodní nádrž.

7 Vlajka města Litovle v okrese Olomouc z r. 1997 – jako jediná nese společně figury kapra a štiky v návaznosti na městský znak.

8 Červená heraldická štika na vlajce obce Litostrov, okres Brno – venkov, udělené v r. 2002

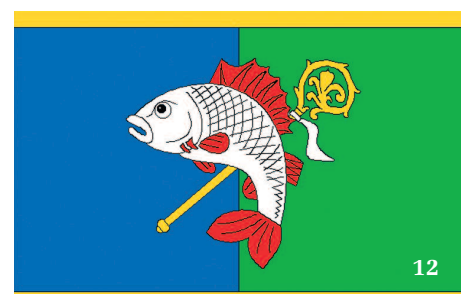
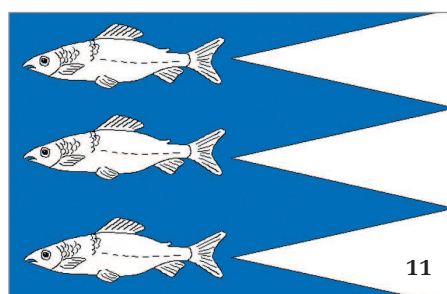
9 Vlajka obce Tetčice z okresu Brno – venkov byla udělena v r. 2003. Bílý vlnitý pruh nad štikou připomíná bývalý tetčický rybník.

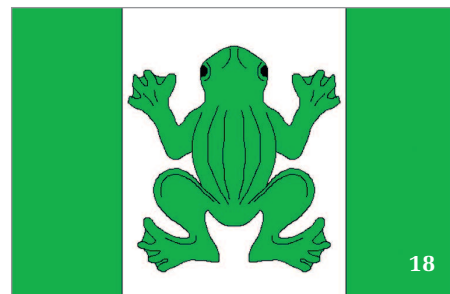
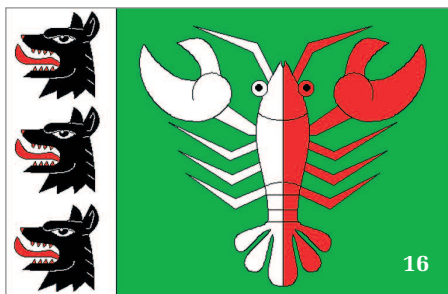
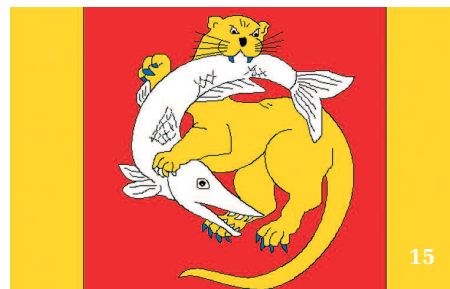
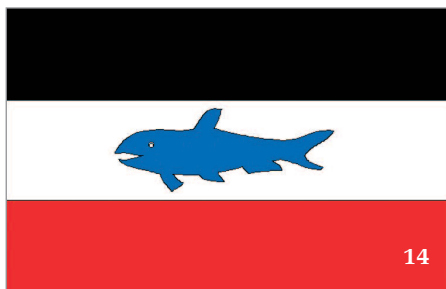
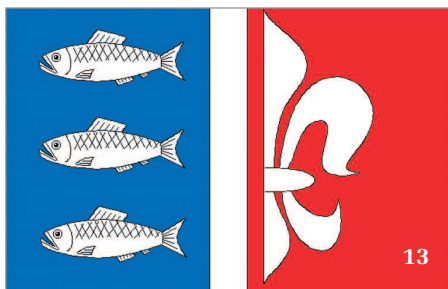
10 Dvojice lososů odvozená od knížecího znaku rodu Salmů na vlajce obce Lobendava v okrese Děčín, udělené v r. 2010

11 Vlajka města Aš, okres Cheb, udělená v r. 2004 – ojedinělý způsob převodu městského znaku se třemi jedinci lipana podhorního (*Thymallus thymallus*) na list vlajky

12 Heraldický okoun ve skoku na vlajce obce Urbanice, okres Hradec Králové, udělené v r. 2004. Opatská berla dokládá původní církevní vrchnost.

13 Mluvící vlajka obce Herink, okres Praha – východ, se třemi slanečky (herinky), tedy sledi obecnými (*Clupea harengus*), z r. 2007

14 Vlajka obce Žilov, okres Plzeň – sever, udělená v r. 1999 s unikátní fosilií – pravěkou rybou *Acrolepis gigas*, nalezenou na katastru obce

15 Vlajka obce Chropyně, okres Kroměříž, udělená v r. 1995 s elegantní kruhovou kompozicí vydry zápasící se štikou

16 Mluvící vlajka obce Rakoví u Konice, okres Prostějov, s figurou raka udělená v r. 2002

17 Vlajka obce Rudoltice, okres Ústí nad Orlicí, udělená v r. 2004. Dřívější bohatý výskyt nyní vzácných korýšů v místním potoce představuje velký žlutý rak, zatímco knížecí koruna upomíná na poslední minulé vlastníky obce – rod Liechtensteinů.

18 Mluvící vlajka obce Žabeň, okres Frýdek–Místek, udělená v r. 1998

19 Vlajka obce Řetůvka, okres Ústí nad Orlicí, udělená v r. 2001, s chráněným mlokem skvrnitým (*Salamandra salamandra*)

20 Vlajka obce Jakubov u Moravských Budějovic z třebíčského okresu, udělená r. 2001. Hřebenatka svatojakubská (*Pecten jacobaeus*) zde představuje nejen mluvící symbol, ale zároveň připomíná místní kostel zasvěcený sv. Jakubovi Většimu.

21 Výrazná vlajka obce Kadlín, okres Mělník, udělená v r. 2007, nese hřebenatku svatojakubskou doplněnou modrým lvem.

Ústí nad Orlicí (obr. 19). Představuje čisté životní prostředí v okolí obce, které umožňuje výskyt přísně chráněného mloka skvrnitého (*Salamandra salamandra*).

Raci a mlži

Raků se objevuje na českých komunálních vlajkách větší počet, celkem 15 a navíc máme dalších 7 vlajek, na nichž jsou zobrazena samostatně rači klepeta. Na vlajkách a znacích se raci často využívají jako mluvící symboly, jmenujme např. Rakovník (obr. 5 v Živě 2011, 1: 50–52), Rakovou u Konice (viz obr. 16), Rakovice, Rakůvku, Račetice nebo Rakvice. U obce Rudoltice v okrese Ústí nad Orlicí má žlutý rak symbolizovat kdysi hojný výskyt tohoto dnes vzácného korýše ve vodách místního potočka Rudoltský (obr. 17).

Na vlajkách se hojně vyskytují též mušle, tedy lastury mlžů. V současné době máme takových vlajek celkem 35. Jak bylo řečeno v úvodu, je to dáno množstvím kostelů zasvěcených španělskému zemskému patronovi, sv. Jakubovi Staršímu, též zvanému Větší, jehož základním atributem je svatojakubská mušle – hřebenatka svatojakubská (*Pecten jacobaeus*). Od středověku si poutníci z celé Evropy připravovali její lasturu na oděv nebo na klobouk jako ochranné znamení při pěší pouti do města Santiaga (španělsky sv. Jakub) de Compostella, jehož katedrála patří mezi nejvýznamnější katolická poutní místa ve Španělsku i v celé Evropě. Zajímavé je, že se na našich komunálních symbolech tyto lastury objevují ve dvojím provedení. Převážně přirozené v klasické podobě hřebenatky svatojakubské, tedy se dvěma výčnělkami – tuto podobu při blasonování heraldicky označujeme jako svatojakubskou mušli. Někdy ale mušle výčnělky postrádají, případně se liší tvarově, a pak je popisujeme jen jako mušle. Typickým příkladem tohoto navíc mluvícího komunálního symbolu, odvolávajícího se na

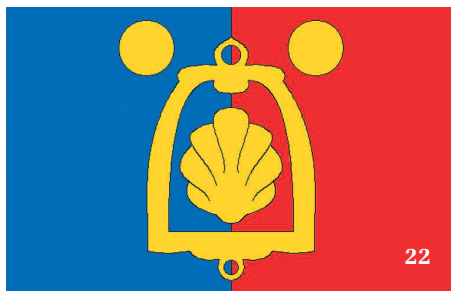
zasvěcení místního kostela sv. Jakubovi Většimu, je vlajka obce Jakubov u Moravských Budějovic v okrese Třebíč (obr. 20). Obdobnou svatojakubskou mušli podle svého kostela nese také vlajka obce Kadlín z okresu mělnického (obr. 21). Vlajka obce Stračov, okres Hradec Králové, od J. Tejkala má sice opět návaznost na místní kostel zasvěcený sv. Jakubovi Většimu (obr. 22), nezobrazuje však svatojakubskou, ale jen jakousi neurčitou mušli, alespoň elegantně vsunutou do třmenu převzatého z rodového erbu jednoho z majitelů obce, Beneše z Rýzmburku a Křína.

Vodní savci

Mezi sympatické vodní tvory nesporně patří vydra říční (*Lutra lutra*), která se však prosadila pouze na dvou vlajkách. Došlo k tomu v r. 2001 u obce Vedrovice v okrese Znojmo, kde byl tak vyjádřen název obce, zatímco u Chropyně v okrese Kroměříž byl využit klasický kruhový motiv vydry zápasící se štikou (obr. 15).

Mezi poněkud pochybné vodní tvory patří bájná obluda zvaná mořský pes, ve starých spisech uváděná jako *Canis marinus*. Správně by se měla řadit spíše mezi nadpřirozené obecné figury, jmenovitě mezi monstra, ale podle některých historických rytin lze zároveň odvodit, že se tak označovali např. i tuleni, případně jiní ploutvonožci. V tomto dílu seriálu mořského psa však nemůžeme pominout, protože pronikl dokonce na tři obecní vlajky. Spojitost této figury s obcemi byla opět dána jeho výskytem na erbech nejstarších známých feudálních majitelů, kterými byl u Bezděkova, okres Havlíčkův Brod (obr. 23), rod Předbořských z Předboře a u obce Lukavice v okrese chrudimském

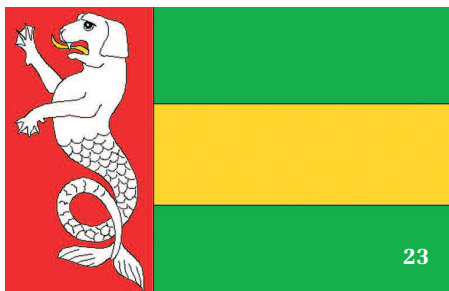

22

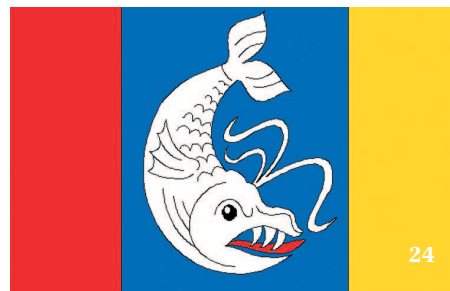
rod Lukavských z Lukavice. Obě vlajky byly provedeny podle návrhu S. Kasíka. Vlajku obce Maleč v okrese Havlíčkův Brod, též s mořským psem, navrhl Z. Velebný v r. 2006.

Živočichem, který se v našich vodách nikdy nevyskytoval, a přesto se dostal na českou obecní vlajku a znak, je velryba. Od r. 2008 se jí pyšní obec Kratonohy v okrese Hradec Králové. Autor návrhu M. J. V. Pavlů se inspiroval ojedinělou krásnou barokní vyřezávanou dřevěnou kazatelnou z r. 1710 v podobě velryby s otevřenou tlamou, která se nachází v místním kostele zasvěceném sv. Jakubovi. Na obecním znaku je proto i mušle, atribut sv. Jakuba Většího, která na vlajce byla vypuštěna v zájmu jednodušší a výraznější konstrukce listu vlajky. Při projednávání návrhů na obecní symboly došlo ve sněmovním podvýboru pro heraldiku a vexilologii k živé rozpravě, protože při slovním popisu znázorněné velryby nebylo možné ji definovat jen jako velrybu. Bylo zřejmé, že zobrazená velryba nemá v tlamě kostice, ale tři výrazné zuby a podobá se spíše zvětšené běžné rybě. V minulých stoletích totiž ve střední

23

Evropě ani umělci, ani řezbáři neměli povědomost o skutečné podobě velryb a své znalosti čerpali převážně z dobových dřevorytů ilustrujících biblický příběh o Jonášovi a velrybě. Nelze se tedy ani divit, že výsledkem jejich tvůrčí snahy byly hrozivě působící mohutné ryby, které se skutečným velrybám příliš nepodobaly. Expertům podvýboru nezbylo při popisu základní figury obce Kratonohy nakonec nic jiného, než upozornit na tyto rozdíly a list vlajky definovali následovně: „List tvoří tři svislé pruhy, červený, modrý a žlutý, v poměru 1:2:1. V modrém pruhu do oblouku bílá velryba se zuby a červeným jazykem, hlavou dolů a k vlajčímu okraji. Poměr šířky k délce listu je 2:3“ (obr. 24). J. Robovský ve svém článku Stopy kytovců v České republice (Živa 2010, 3: XXXVII–XXXIX) poukázal na zřetelné odlišnosti heraldické figury na vlajce Kratonoh od skutečné velryby, jimiž byly šupiny na těle a tvar prsní ploutve. Zároveň ale připustil relativně přesné vyobrazení některých detailů (pozice nozder, spíše horizontální tvar ploutve, kostice v horní části tlamy nebo velký jazyk), kdy rýhy na hrdle jsou typické

24

22 Vlajka obce Stračov, okres Hradec Králové, udělená v r. 2008 s neurčitelnou mušlí

23 Bájná obluda zvaná mořský pes se na vlajce obce Bezděkov, okres Havlíčkův Brod, udělené v r. 2008, objevila jako připomínka figury ze znaku původních majitelů, kterými byli Předbořští z Předboře.

24 Vlajka obce Kratonohy z okresu Hradec Králové, udělená v r. 2008, s velrybou nakreslenou podle podoby kazatelny v místním kostele.

Všechny obr. z archivu autora a databáze www.psp.cz/rekoslog

pro plejtváky, ale celková tělesná konstituce se podobá velrybám v užším smyslu. Závěrem tohoto dílu seriálu je třeba se zmínit, že uvedený článek J. Robovského o kytovcích, doplněný vlajkou Kratonoh, se stal inspirací pro tento seriál o přírodovědných motivech v komunální symbolice.

V příští části se budeme věnovat rostlinám – bylinám i dřevinám zobrazeným na vlajkách.

Vyšlo v Nakladatelství Academia

Ivo Chlupáč, Rostislav Brzobohatý, Jiří Kovanda, Zdeněk Stráník: Geologická minulost České republiky

Kniha provází čtenáře geologickou minulostí našeho území od prekambria, tj. od doby vzdálené více než 600 milionů let, až do geologické přítomnosti ve čtvrtohorách. Každé období je nejprve obecně charakterizováno stavem živé a neživé přírody (polohou kontinentů, procesy usazování a vrásnění, vulkanickými jevy, podnebím, stupněm vývoje rostlin a živočichů). Přírodní poměry jednotlivých období jsou pak dokumentovány sledy hornin a výskytů zkamenělin a minerálů na nejzajímavějších lokalitách našeho území. Zvláštní pozornost autoři věnují významným nálezům, které dosud byly publikovány pouze v odborné literatuře. Text doplňují četné geologické profily, mapy a stratigrafická schémata, kresby, fotografie a dobová vyobrazení zkamenělin, minerálů a geologických odkryvů, které potvrzují celosvět-

ově jedinečné postavení České republiky v geologickém vývoji Země.

Tato publikace je určena všem zájemcům o přírodu – studentům a učitelům přírodovědně zaměřených středních a vysokých škol, vlastivědným pracovníkům i milovníkům přírody a sběratelům zkamenělin a minerálů. Jejím posláním je nejen seznamovat s geologickými zajímavostmi, ale poznáváním naší minulosti přispívat k sounáležitosti s přírodou i její potřebou ochrany.

Z doslovu Ivo Chlupáče: „Kniha by měla být jistým mostem mezi ryze vědeckou literaturou, která je širší veřejnosti mnohdy těžko dostupná a srozumitelná pouze odborníkům, a literaturou populární, která je často zatížena komerčními zájmy a zejména v případě překladů cizích děl není zaměřena na naše území.“

IVO CHLUPÁČ
ROSTISLAV BRZOBOHATÝ
JÍŘÍ KOVANDA
ZDENĚK STRÁNÍK

Geologická minulost České republiky

NEŽIVÁ PŘÍRODA
ACADEMIA

Academia, Praha 2011,
edice Neživá příroda, 440 str.
Cena 395 Kč